

Ředitel ABS: Otevíráme minulost. Bez cenzury.

3.11.2025 - Petra Jungwirthová | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

Na pozici ředitele Archivu bezpečnostních složek nastoupil Miroslav Urbánek v roce 2023 s jasnou vizí: výrazně urychlit zpracování a zpřístupňování archiválií, modernizovat online prezentaci Archivu a posílit jeho roli jako důležitého nástroje historické paměti. Ve své koncepci klade důraz na efektivnější služby pro badatele i úřady, fyzickou ochranu archiválií a větší otevřenost vůči veřejnosti. Setkali jsme se s ním, abychom si o jeho plánech promluvili podrobněji a přiblížili veřejnosti činnost a význam Archivu bezpečnostních složek.

Představil byste čtenářům činnost Archivu bezpečnostních složek?

Archiv bezpečnostních složek je státní paměťová instituce, která shromažďuje, uchovává a zpřístupňuje písemnosti pocházející z činnosti bývalých bezpečnostních složek komunistického režimu, především Státní bezpečnosti (StB). Naším hlavním úkolem je o tyto archiválie pečovat, odborně je zpracovávat a především je zpřístupňovat veřejnosti – historikům, badatelům, novinářům, studentům i všem dalším, kteří se chtějí dozvědět více o fungování totalitního režimu a o tom, jak zasahoval lidem do života. ABS je součástí systému státních archivů. Věříme, že otevřený přístup k minulosti je důležitý pro budování a etablování hodnot demokratické společnosti. Pomáhá nám lépe pochopit, co a proč se v minulosti odehrálo. Poznáním kontextu, příčin a důsledků historických událostí můžeme předcházet opakování podobných chyb. Snažíme se veřejnosti předkládat fakta o fungování represivních složek nacistického a komunistického režimu. Myslím si, že právě tím přispíváme k vyrovnávání se s minulostí a posilujeme občanskou odpovědnost.

Jak vypadá každodenní provoz archivu? Co si má laik pod tímto provozem představit?

Každodenní provoz Archivu bezpečnostních složek je velmi rozmanitý, skládá se z řady vzájemně propojených činností. Naše práce zdaleka nespočívá jen ve „skladování starých dokumentů“. Hovoříme-li o archivní činnosti, máme na mysli komplexní odbornou práci, která se neustále proměňuje a vyvíjí; ve které hraje stále větší roli digitalizace a moderní informační technologie. Vedle odborného zpracovávání a pořádání archivních fondů se intenzivně věnujeme digitalizaci dokumentů. Tím umožňujeme širší dostupnost a ochranu originálů. Současně vyřizujeme ročně tisíce žádostí badatelů, historiků, novinářů, studentů nebo příbuzných osob sledovaných bývalými bezpečnostními složkami. Připravujeme také podklady pro orgány činné v trestním řízení nebo pro správní řízení. Jde tedy o soudy, Policii ČR, Ministerstvo vnitra ČR, Ministerstvo obrany ČR.

Ačkoli dnes již velká část činností probíhá v digitálním prostředí – od evidence archiválií, jejich zpracování v programu ELZA, přes zpřístupnění dokumentů v e-Badatelně, až po komunikaci s badateli – fyzická práce s originály zůstává nenahraditelná. Originální archiválie jsou stále klíčovým materiálem a nositelem historické paměti, se kterým je potřeba zacházet s maximální odborností a péčí. Věnujeme se také popularizaci naší činnosti, především prostřednictvím školních exkurzí, výstav (i webových online projektů) a publikační činnosti (Sborník Archivu bezpečnostních složek).

„Archiv plní roli místa, kde se minulost stává uchopitelnou -

skrze konkrétní dokumenty, záznamy a svědectví.“

Kdo všechno k vám chodí bádát? Jsou to jen historici?

Nejde jen o historiky. Archiv bezpečnostních složek navštěvuje široké spektrum badatelů. Vedle odborných pracovníků a studentů různých typů středních i vysokých škol k nám pravidelně přicházejí bádát novináři, dokumentaristé, spisovatelé, právníci, ale i zájemci, kteří chtějí lépe porozumět minulosti – často té vlastní. Velkou skupinu právě představují lidé pátrající po osudech svých příbuzných, rodičů či prarodičů. Často jde o snahu doplnit či zpřesnit rodinnou paměť, porozumět událostem dříve plně neobjasněným, nebo získat odpovědi na otázky, které si rodiny dlouhodobě tíží. Tato osobní rovina bádání bývá velmi silná a emotivní. Archiv plní roli místa, kde se minulost stává uchopitelnou – skrze konkrétní dokumenty, záznamy a svědectví. Je to příležitost vyrovnat se s minulostí, pochopit širší historické souvislosti a najít dlouho zatajovanou nebo odpíranou pravdu. ABS je tedy instituce otevřená všem. Badatel zde najde potřebnou podporu a přístup k relevantním materiálům podle platné legislativy.

Setkáváte se s tím, že lidé mají obavy o tom, co v archivech najdou?

Ano, to se stává. Setkáváme se s tím, že někteří badatelé přicházejí s obavami, co v archiváliích najdou. Hlavně v případech, kdy jde o historii, která se jich osobně dotýká. Materiály bývalé StB se mohou zdát laikovi složité. Je důležité si uvědomit rizika těchto materiálů. Mám na mysli například skutečnost, že vznikaly s cílem manipulace, kontroly a perzekuce. Jejich interpretace proto vyžaduje pečlivý přístup. Archiv nabízí také odbornou pomoc a podporu, která badatelům pomáhá lépe porozumět struktuře archivních materiálů.

Jak se archiv vyrovnává s digitalizací? Plánujete například širší online zpřístupnění?

Digitalizace je pro nás strategickou prioritou. Vedle papírových dokumentů převádíme do digitální podoby i historické fotografie, negativy, mikrofilmy (ve spolupráci s ÚSTR) a díky externím expertům také zvukové a obrazové záznamy. V současnosti Archiv disponuje aktuálně přibližně 37 milióny skenů dokumentů a každý rok se jejich počet zvýší o dalších cca 600 000. Každý krok digitalizačního procesu se řídí jasnými pravidly a je pečlivě kontrolován. Nedílnou součástí je i restaurátorské pracoviště, které zajišťuje přípravu poškozených archiválií k digitalizaci. On-line přístup k fondům zajišťuje **e-Badatelna** (ebadatelna.cz), která umožňuje prohlížet metadata, digitalizované dokumenty a díky technologii OCR i plnotextově vyhledávat v jejich obsahu. Naším cílem je rozšiřovat dostupnost archivních materiálů online, s důrazem na transparentnost, komfort uživatelů a ochranu citlivých údajů.

V čem podle vás spočívá význam ABS pro dnešní společnost?

To je velmi dobrá otázka a stojí za hlubší zamyšlení. Archiv je paměťová instituce, která umožňuje společnosti reflektovat vlastní minulost a poučit se z ní. Archiv zůstává klíčovou institucí paměťové infrastruktury státu – místem, kde se uchovávají písemnosti o struktuře a fungování totalitního režimu. Důležitost ABS se opírá o několik zásadních pilířů. Za prvé, zůstává neopomenutelným badatelským zdrojem. Historici, novináři, studenti a veřejnost v něm mohou nalézat cenné informace pro výzkum komunistického režimu, represí, činnosti tajných služeb nebo osudů konkrétních jednotlivců. Za druhé, archiv slouží jako opora pro odškodňování obětí, oceňování odboje a odporu proti komunismu, prokazování nezákonné činnosti bezpečnostních složek nebo plnění povinností státu v souladu se zákonem o protiprávnosti komunistického režimu. Archiv bezpečnostních složek je instituce, která udržuje kontinuitu poznání, umožňuje studium totality a pomáhá společnosti

nezapomenout.

Jaké výzvy před vámi stojí v nejbližších letech?

Pro budoucnost Archivu bezpečnostních složek jsou klíčové především tři oblasti. První z nich je pokračující digitalizace archivních fondů a jejich co nejširší a nejkvalitnější zpřístupnění v digitální podobě. Je nezbytné, aby byly archiválie dostupné nejen fyzicky, ale i elektronicky, přičemž klademe důraz na vysokou kvalitu digitalizace a zabezpečení dat. Druhou zásadní oblastí je odborné zpracování, inventarizace a systematické uspořádání archivních materiálů. Bez precizní evidence a věcného popisu by nebylo možné efektivně využívat fondy pro badatelskou, vědeckou či vzdělávací činnost. Tato práce vyžaduje dlouhodobý a odborný přístup archivářů. Třetím pilířem, který považuji za zásadní, je aktivní komunikace s veřejností a odbornou komunitou. Archiv by měl být živým centrem historické paměti, které umožňuje veřejnosti, badatelům a institucím přístup k informacím o totalitní minulosti. Součástí tohoto úsilí jsou výstavy, vzdělávací programy, odborné semináře a rozvoj digitálních nástrojů. Tyto tři oblasti považuji za základ, na kterém bude Archiv bezpečnostních složek stavět svůj další rozvoj a naplňovat své poslání v budoucnu.

Pane řediteli, děkujeme za rozhovor.

Já děkuji za možnost představit naši práci.

Archiv bezpečnostních složek

Archiv bezpečnostních složek (ABS) je paměťová instituce, která spravuje, zpřístupňuje a odborně zpracovává dokumenty vzniklé činností bezpečnostních složek bývalého komunistického režimu, zejména Státní bezpečnosti (StB). Byl zřízen zákonem č. 181/2007 Sb., a je součástí kapitoly státního rozpočtu č. 355 Ústav pro studium totalitních režimů. Archiv uchovává více než 20 kilometrů archiválií, které slouží badatelům, médiím, odborné veřejnosti i jednotlivcům, kteří se zabývají totalitní minulostí. ABS poskytuje podklady pro Policii ČR, Ministerstvo obrany ČR, soudy, další správní úřady a je důležitou součástí při řešení řady výzkumných projektů. Součástí činnosti archivu je restaurátorské pracoviště, digitalizace nebo e-badatelna. ABS prezentuje své fondy také prostřednictvím exkurzí, výstav a publikací. Více informací: www.abscr.cz

AUTOR: PETRA JUNGWIRTHOVÁ

FOTO: ARCHIV BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

<https://www.ustrcr.cz/reditel-abs-otevirame-minulost-bez-cenzury>